

מה'קרו' עד ל'שופר'

יוחנן הרשקוביץ

בעמודים אלו יש דברי תורה ויש לנהוג בהם בהתאם

לעולם לא ישכחו אלפי התלמידים של אותו מלמד דרדקי, עת היה מראה את אצבעותיו הגרומות, שהיו לאנדרטה של קידוש ה' בשנות ראינו רעה. "היה שם מישהו", היה מספר, "שעמל לרכוש קרן של איל בשוק השחור, ואנחנו התגייסנו לגרד את העצם, עד שיהיה השופר חלול כדת וכהלכה".

בעוד הם נזקקו לחשוב על פתרון יצירתי שבועות ארוכים לפני החג הממשמש ובא, הרי שאנו זוכים מן ההפקר, כשבכל פינה וקרן רחוב אנו מוצאים שופרות למאות ולאלפים, כשעלינו רק לבחור את הטוב והמהודר, עמו נרצה לקיים את מצות החג.

אבל אם היה נדמה לנו שהסיפור כל כך פשוט, מתברר שרק התקיעה הינה חכמה ואינה מלאכה, אך עד ליצירת השופר — ישנה מלאכה רבה. וכאשר אנו מביטים גם לעבר מנהגי ישראל, והמנהגים היחודיים שיש לכל קהילה, וכל אחת נושאת על גבה מסורת אבות עם טעמים נפלאים. נגסה להתחקות הפעם אחר הקרן הזו, שמצליחה להפוך דין לרחמים ואת קולה אנו מייחלים לשמוע בכל יום שיבוא.

מכלל דבעי דרישה...

לקראת הכנת המאמר, ניסינו לשמוע מפי בעלי תקיעה שונים את סודו של השופר. מי שהפתיע בהסברו הרהוט היה **הרב נתנאל ניר** שליט"א, מכולל 'דורשי ציון' שבביתר עילית, שעמל לחקור את סוגי הקרניים שיש בעולם. בדרך התוודענו לכולל היחודי, כולל 'דורשי ציון', בראשות הרב אברהם צווייג שליט"א, שעמל ללמוד וללמד את התורה כשהוא לא חוסך במאמץ להמחיש את הדברים בצורה שאין דומה לה.

"ההמחשה המעשית היא רק אחת הדרכים להעמקת הלימוד", אומר הרב אברהם צוויג, "אבל עבורנו זו דרך חשובה". "ההתחלה של הכולל היתה במיקוד על זכרון הלימוד. עד היום הנושא חשוב לי מאד. אנשים לומדים במשך שנים, אבל לא מצליחים לזכור כלום וזה ממש אכפת להם. ראיתי כי ללא דרך ישומית מוכחת קשה לעמוד בעקרונות ובערכים שקיבלתי בכולל הקודם. חיפשתי שיטה פרקטית כיצד להוריד אותם למעשה באופן שיוציא אותם מהכח אל הפועל.



"ואכן, למדתי כי יש שיטות מסודרות לארגון החומר על מנת שייזכר היטב לאורך זמן. פיתחתי את הדברים לאחר מחקר רב ונסיונות שונים יחד עם האברכים. שילבנו מספר שיטות לזכירת הגמרא ולקחנו חלק מכל שיטה על פי ניסוי וטעיה, והלומדים בכולל ניסו וראו כי טוב. היה מדהים לראות כי הם קיבלו חשק ללמוד והרגישו סיפוק מחודש מהלימוד.

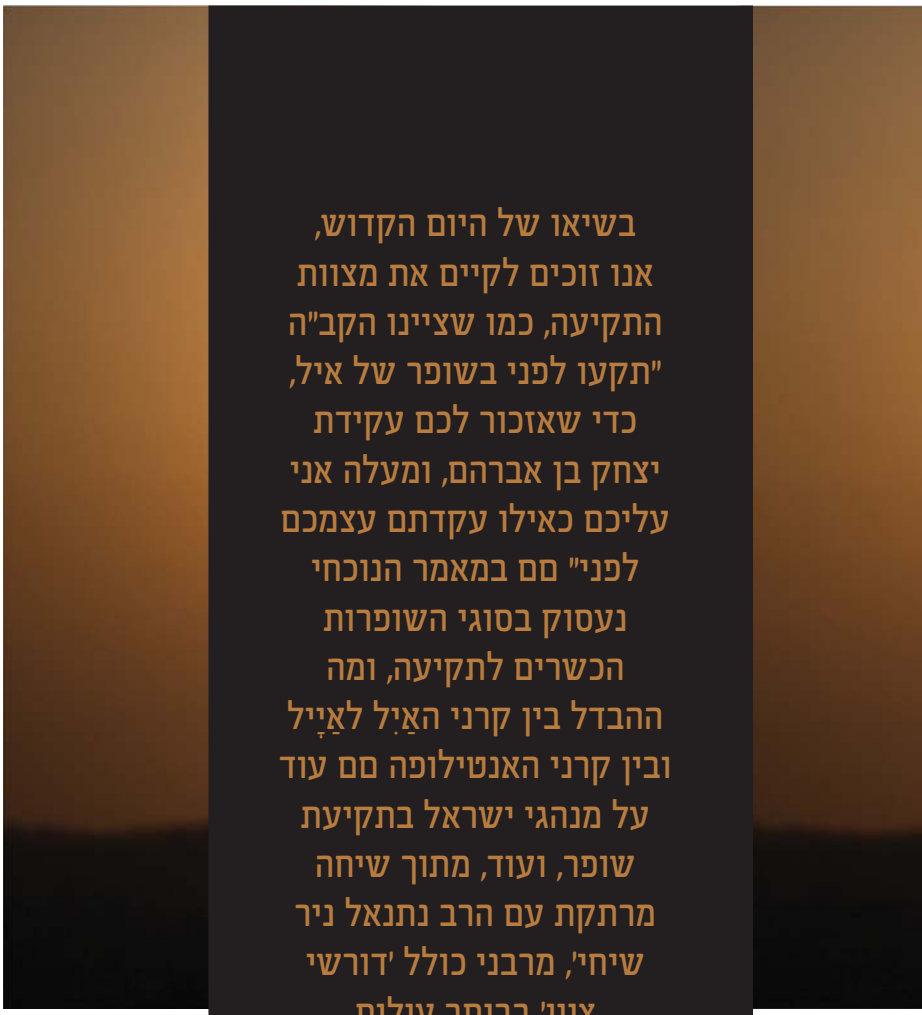
"על ידי ההתנסות גיליתי שהעשיה בפועל גרמה לנו ללימוד הסוגיה בצורה מעמיקה הרבה יותר, וגילתה לנו פרטים שעד שמגיעים למעשה לא מבינים, לא יודעים ולא זוכרים. ההמחשה המרתקת גם חיברה את האנשים אל הלימוד ומשכה את ליבם. ויותר מכל השיטות לזכרון, החוויה פשוט חרטה את הפרטים ההלכתיים בתוכנו. הופתעתי מאד מהתגלית הזו".

כך למדו בכולל באופן מוחשי את מצוות ראשית הגז, שחיטה, הכנת שמן למנורה, צליית קרבן פסח וחיפוש החילזון. אחד הדברים היה לימוד הלכות שופר עם המחשה מעשית של ייצור השופר, לצד ההבדלים בין סוגי הקרניים של בעלי החיים בכלל.

בשיחה עם הרב נתנאל, הוא מסביר לנו את ההבדל שבין ארבעה סוגי קרניים שברא הקב"ה בעולמו, לשלל החיות. מטרת הקרניים — מסביר הרב ניר — זאת העליונות. עמן, עם הקרניים, נלחם בעל החי על הטריטוריה או אפילו עם חבריו לעדר, ועל ידן מצליח הגיבור להכניע את אויביו.

הקרניים מתחלקות לארבעה סוגים שונים. הראשון הוא קרן הקרנף, שאינו קרן, אלא סוג של ציפורן בלבד שגדלה עם הזמן שכבה אחר שכבה. את חיותה שואבת הקרן הזו מהשורש שמחוברת לבשר, אך כל השכבות העליונות אין להן חיות.

סוג נוסף, אלו הקרניים של הג'ירפה. לג'ירף יש שתי קרניים בכל צד, אחת גדולה ואחת קטנה. קרן זו היא בעצם עצם שגדל מתחת לעור, ומעליו הוא עטוף בעור ואפילו



בשיאו של היום הקדוש, אנו זוכים לקיים את מצוות התקיעה, כמו שציינו הקב"ה "תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני" מם במאמר הנוכחי נעסוק בסוגי השופרות הכשרים לתקיעה, ומה ההבדל בין קרני האַיִל לאַיָל ובין קרני האנטילופה מם עוד על מנהגי ישראל בתקיעת שופר, ועוד, מתוך שיחה מרתקת עם הרב נתנאל ניר שיחי', מרבני כולל 'דורשי ציון' בביתר עילית

בשערות. לקרניים אלו יש חַיוּת כמו שיש לכל עצם, אך הן לא קרן, הן עצם מעצמה של הג'רפה. גם זה לא סוג קרן שכשרה לשופר.

שני הסוגים הנוספים, עליהם נתמקד בעשיית השופר הכשר. הראשון הוא קרן האַיָלים, והשני הוא קרן האַיִל. הבה נבדיל כבר כעת בין האיילים, שהנקבה שלהם זו האיילה, לבין האיל שהוא בעצם כבש גדול, והנקבה היא כבשה או רחל.

האַיָלים, הם מהחיות הטהורות, זן שכבר נכחד מהארץ. קרני האיל אינן קבועות, יש להן תכונה של שיני חלב שמתחלפות כל שנה. בכל שנה הוא מגדל קרניים חדשות, שבחורף הוא משיל אותן ממנו, אך בכל שנה הקרניים הופכות להיות גדולות יותר מאשתקד. בחורף או באביב נושרות הקרניים והזכרים נותרים חסרי קרניים. זמן קצר



לאחר מכן מתחילות הקרניים לצמוח מחדש, וכך כל שנה מחדש.

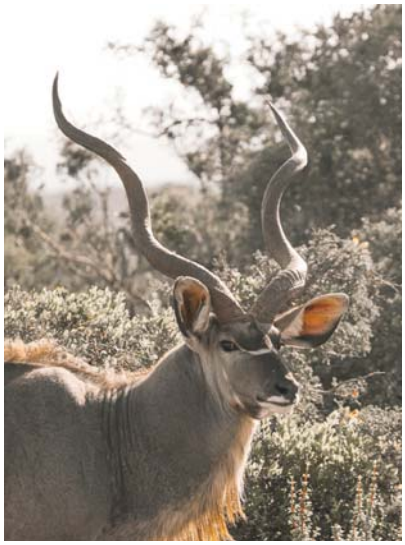
אולם קרן זו אינה קרן. אמנם אפשר להביס את הצרים עם קרניים אלה, זה מבטא כוח וכבוד לאַיָל, אבל זה אינו קרן אלא גֶּרֶם, סוג של עצם.

האַיָל מופיע בתורה בעיקר כמשל או סמל, ובדרך כלל תחת שם הנקבה "אילה" או "אילת". כך מצאנו "נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי שָׁפֶר" [בראשית, מט כ"א], ובירמיהו [יד, ה] "כִּי גַּם אַיֶּלֶת בַּשָּׂדֶה יָלְדָה וְעָזוֹב כִּי לֹא הָיָה דֶּשֶׁא" או בתהילים [כב, א] "לַמְנַצֵּחַ עַל אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר מִזְמוֹר לְדָוִד". האיילה ניכרת גם בריצתה המהירה, "הַמשווה רגלי כאיילות".

בגמרא אנו מוצאים סוגיה העוסקת בקרניה, כמו שאומרת הגמרא ביומא שהן מפוצלות, בניגוד לקרני הפרייים העשויות חטיבה אחת. "רבי אומר: אינו דומה תימור של לבנה לתימור של חמה, תימור של לבנה מתמר ועולה כמקל, תימור של חמה מפציע לכאן ולכאן. ... אמר רבי אבהו: מאי טעמא דרבי? דכתיב: למנצח על אילת השחר, מה אילה זו קרניה מפצילות לכאן ולכאן אף שחר זה מפציע לכאן ולכאן" [יומא כט, א].

עדות נוספת לקשר בין האיילים למבנה הקרניים המסועף מופיעה במסכת חולין [נט, א], הגמרא שואלת מה הם סימני החיה בניגוד לבהמה, על מנת להתיר חלבה. לאחר סקירה של כמה סימנים, מסכמת הסוגיה שבכל מקרה שקרני בעל החיים מפוצלות אין צורך לחפש סימן נוסף: "הלכך היכא דמיפצלא לא דינא ולא דיינא, היכא דלא מיפצלא בעינן כרוכות חדורות וחרוקות והוא דמיבלע חירקייהו". רש"י במקום מפרש: "מפוצלות — פורקייר"ש בלע"ז" כלומר ממוזלג. אמנם הגמרא לא מזכירה את האַיָל בשמו, אך די היה בסימן בודד שהוא פיצול או הסתעפות הקרניים כדי לקבוע שבעל החיים הוא החיה המדוברת.

סוג זה של קרני האייל, מעין קרני הצבי, שניהם עשויים עצם אחד, ואין להם זכרות ונקבות כמו שנראה בסוג הרביעי, ועל כן קרניים אלו פסולות לשופר.



הסוג הרביעי

והנה הגענו לסוג הרביעי: אלו משפחת הפריים (מלשון פר). קרן הפר עשויה שני חלקים, גֶּרֶם וקֶרֶן, זכרות ונקבות. זה לא דומה לקרני האַיָלים העשויים רק גרם. גם לעגל יש קרניים קטנות שיש להן זכרות ונקבות, בדיוק כפי שיש לקרני האיילים שממשפחת הכבשים, אותו הדבר לקרני היעלים והעזים, שכולם בני אותה משפחה ובעלי זכרות ונקבות.

אותו עגל גֶּדֶל עם הקרן הזאת, וגם כשהוא שור בן עשרים ובעל קרניים ענקיות — אלו אותן קרניים עמן גדל מינקותו. אותה קרן — דהיינו העצם הפנימית, גדלה יחד עם הציפוי שלה שהוא בעצם סוג של ציפורן, והחלק הפנימי מפרנס ומגדל את החלק החיצוני שהוא הציפורן, בדיוק כפי שהציפורניים שלנו גדלות.

מרוב ששני החלקים גדלים יחד, קשה עד מאד, או אפילו לא מציאותי, להפריד בין הדברים מיד אחר שחיטת השור. אז איך בכל אופן מפרידים את שני החלקים? משאירים אותם להתייבש תקופה ארוכה, כאשר בינתיים הרימות אוכלות את החלק החי שביניהם, שהוא מין בשר, ורק אחר תקופת הייבוש ניתן להכות את הקרן ובמכה אחת להוציא את כל העצם מתוך הקרן.



קרני הראם, כפי שהוא מכונה כיום. קרניים ישרות וגם כשרות לתקיעה



למה לא קרני פרה?

למעשה, התֵּזה הזו שקרני העגל דומות להפליא לקרני האיל, שובכת מוסכמה שחדרה לציבור בטעות, שכביכול לא ניתן לעשות שופר בקרן של שור. הסיבה למה לא ניתן לצאת בשופר של שור, אינה בגלל שאי אפשר לעשות עמו שופר, אז במה שונה קרן פרה מקרני שאר הפריים?

המשנה (ראש השנה, פ"ג מ"ב) מגדירה מה הם בעלי החיים שמקרניהם ניתן להכין שופר למצוה: "כל השופרות כשרים, חוץ משל פרה מפני שהוא קרן. אמר רבי יוסי: והלא כל השופרות נקראו קרן, שנאמר במשוך בקרן היובל". כך, לדעת רבי יוסי קרן הפר כשרה למצוה, ולדעת חכמים, וכך גם נפסק להלכה, קרני הפרה פסולות. הגמרא מונה שלוש סיבות שבגללן חכמים פסלו קרן פרה:

וכך כותבת הגמרא בראש השנה [כו, א]: "אביי אמר היינו טעמייהו דרבנן, שופר אמר רחמנא ולא שניים ושלושה שופרות, והא דפרה כיון דקאי גילדי גילדי מיתחזי כשניים ושלושה שופרות. והא תנא מפני שהוא קרן קאמר? חדא ועוד קאמר. חדא דשופר אחד אמר רחמנא ולא שניים ושלושה שופרות ועוד מפני שהוא קרן. ורבי יוסי אמר לך דקאמרת שופר אחד אמר רחמנא ולא שניים ושלושה שופרות כיון דמחברי אהדדי חד הוא. ודקאמרת מפני שהוא קרן כל השופרות נמי אקרו קרן".

הסיבה הראשונה היא, לפחות לכאורה, לשונית, משום שקרן פרה איננה נקראת "שופר". **הסיבה השניה** — רוחנית, ובלשון הגמרא "אין קטגור נעשה סנגור". מפרש רש"י: "אין קטיגור — זהב העגל, ושופר של פרה נמי



קרני האיל כדרך גדילתן

קטיגור דעגל הוא". **הסיבה השלישית** ביאר אביי, וענינה פסול הנובע מהמבנה הפיסי של הקרן. לדעתו, רבנן ורבי יוסי חלוקים במשמעותו של פרט מבנה האופייני רק לקרן פרה הנקרא "גילדי גילדי". לדעת רבנן קרן הבנויה "גילדי גילדי" נראית כ"שניים ושלושה שופרות" ולכן פסולה ("דשופר אחד אמר רחמנא ולא שניים ושלושה שופרות"), ואילו לרבי יוסי הקרן נחשבת לשופר אחד משום שהגלדים מחוברים זה לזה.

מפרש רש"י במקום: "גילדי גילדי — בכל שנה ושנה ניכרת תוספתו והוא כמין גלד מוסיף על גלד ראשון בתכליתו של ראשון תחילת השני". מפירושו של רש"י נראה, שהגלדים הן טבעות הגידול המתווספות מדי שנה



בית מלאכה לייצור שופרות (צילום: פלאש־90)

איך מייצרים שופר?

14 שלבים צריכה הקרן לעבור, עדי תהיה מוכנה לשופר כשר ואיכותי.

התהליך מתחיל בבחירת ומיון חומר הגלם — הקרניים. לשם כך נדרשת עין חדה ומיומנת, שתדע להחליט אם קרן מסוימת מתאימה להכנת שופר ולאיזה סגנון וצליל. הקרניים שמהן מכינים שופרות הן בעלות "זכרוּת" ו"נקבוּת". קרניים אלה מורכבות משני חלקים: העצם, שהיא למעשה חלק מהגולגולת של החיה, זוהי הזכרוּת. והקרן, שהיא מעין מעטפת שצומחת ומתפתחת יחד עם העצם ככל שהחיה גדלה, זו הנקבות. כאשר מוציאים את העצם, מתקבלת קרן ששני שלישים ממנה חלולים (החלק הרחב) ואילו השליש העליון שלה הוא חומר קרני מלא (החלק הצר).

עובדה מעניינת היא, שאומנם לא מכל הקרניים ניתן להכין שופר — ישנן חיות, דוגמת איל הצפון, שהקרן שלהן עשויה עצם בלבד — אולם כל הבהמות המקורננות (כלומר בעלות הקרניים) הן גם בהמות כשרות. רוב השופרות עשויים קרן של איל — כבש זכר בוגר (להבדיל מאיל שהוא ממשפחת הצבאים). ישנן קרניים נוספות שאנו מכינים מהן שופרות, דוגמת קרני קודוּ (אנטילופה גדולה שחיה בחלקה הדרומי של אפריקה), קרני עז, יעל ועוד שלל קרניים אקזוטיות ממקומות שונים בעולם.

הבאת הקרניים לארץ ממקומות שונים בעולם היא משימה לוגיסטית יקרה ולא פשוטה, מאחר שהקרן אינה "מוצר מדף" שניתן פשוט להזמינו. הקרניים מיובאות מחו"ל משום שבארץ אין כמויות וגדלים מספיקים. לאחר איסוף הקרניים מוציאים את העצם מן הקרן ומחטאים אותן בפיקוח וטרינרי צמוד. חשוב לציין שהחיות השונות אינן נשחטות בשביל הקרניים שלהן, אלא הקרניים הן תוצר לוואי של שחיטת החיה למאכל. לאחר תהליך המיון, שבו מנפים את כל הקרניים הפגומות שלא מתאימות לייצור שופרות, הן מועברות לחיטוי כדי להפיג את הריח הלא נעים שיש בקרן.

בשלב העבודה הראשון על הקרן, יש ליישר את השליש הצר של הקרן שעשוי חומר מלא, כדי שנוכל לקדוח אותו ולהגיע לחלל של הקרן. היישור מתבצע על ידי חימום הקרן עד שהיא מתרככת ואז בעזרת מכבש מיישרים את הסלסול שלה ומניחים לה להתקרר. זהו שלב מסובך מאוד שדורש מיומנות גבוהה ורגישות רבה מפני שהקרן יכולה להיקרע כתוצאה מהכוח המופעל עליה.

חימום ויישור כל קרן שונה מרעותה ולכן נדרשת בכל התהליך מיומנות רבה לזהות כל קרן וקרן ולהבחין בגמישות, בעומק החלל, בעובי ובעוד מאפיינים רבים כדי להשיג את התוצאה הטובה ביותר מבלי לפסול אותה.

ה'פיה' היא לב השופר והיא צריכה להתאים לפיו ולריאותיו של האוחז בשופר. בניית הפיה היא מלאכה מורכבת ועדינה, וישנם סודות מקצוע רבים בנוגע להכנתה. השלב הבא, קדיחת השופר, היא אולי הפעולה שדורשת את המיומנות הגבוהה ביותר — לזהות בכל קרן מחדש היכן נמצא החלל ולכוון את קו הקדיחה בהתאם אליו. ככל שאורך הקדח גדול יותר, כך הקדיחה קשה ומסובכת יותר. תזוזה לא נכונה עם המקדח עלולה לגרום לכך שהמקדח יחדור את דופן השופר ויגרום לפסילתו. יש שופרות שאורך הקדח שלהם הוא 30 ס"מ ואף מעבר לכך.

השלב הבא בתהליך הוא ליטוש השופר, כאן מחליטים מה יהיה מראהו החיצוני. כל שופר עובר 5 דרגות ליטוש שונות: ליטוש גס, בינוני ועדין, ועוד שתי דרגות של הברשה, בינונית ועדינה. לאחר מכן עובר השופר שתי דרגות וחלק מלוטשים עד שהם חלקים לגמרי. כל אחד בוחר את גימור השופר שמוצא חן בעיניו. הברקה על גלגלי בד שנותנים לשופר את מראהו הבוהק. חלק מהשופרות נשארים עם הטקסטורה הטבעית שלהם

ישנם משתנים רבים בקרן שמשפיעים על הצליל, כגון גודל הקרן, עוביה, גודל תיבת התהודה, אורך הקדח ועוד. אך לא כל השופרות עוברים תהליך של יישור. בני תימן למשל, מהדרים שלא לגעת בשופר כלל מלבד הוצאת העצם וקידוח הפיה. לדעתם, הרמב"ם כותב שיש לקחת קרן איל שלא נשתנה צורתו, ועל כן לא מיישרים את הפיה כלל. השופרות שלנו, שיש להם פיה ישרה, זה אחרי עבודה מאומצת ליישר את הקרן, שבמקור מסולסל עד סופו.

ויש עוד הבדל, והוא בצורת התקיעה, בעוד שלשופר הרגיל והקצר, תוקעים כאשר מצמידים חזק את השפתיים ונושפים, בשופר התימני מוציאים אוויר משפתיים פתוחות ולא קמוצות. סוג נשיפה שונה. כך גם בעוד שאת התרועה אנו יוצרים באמצעות הלשון, התימנים עושים זאת באמצעות הרעדת הסרעפת, כך שהתרועה היא יותר שינוי הטון ללא הפסק של קול.



יְלָדִים, יוֹדְעִים מִשְׁנָיוֹת סִפָּה יָשָׁר וְהָפוּךְ?

חִידּוֹן הַמִּשְׁנָיוֹת הַגָּדוֹל
בָּא לְהַפְתִּיעַ אֶתְכֶם!

סדרת המשניות המצוירות והמבוארות 'אבוקה' מתחדשת עם מסכת סוכה,
וברשת ספרי אור החיים יוצאים עם חידון מאתגר ונושא פרסים יקרתיים

1 משיגים
את חוברת החידון
ברשת ספרי אור החיים, בבתי הכנסת
ובמייל: avukah2@gmail.com

2 עונים
על 20 שאלות
החידון האמריקאי

3 וזוכים
בעשרות מתנות
בשווי אלפי ש"ח





חדש!

ספרי חגיגות העשור
אור החיים
מרכז הספר היהודי הגדול בעולם
ISRAEL | U.S.A | EUROPE

אלעד רבי יהודה הנשיא 94 • **אשדוד** רבי יהודה הנשיא 8, רבי אליעזר בן הורקנוס 8 • **בית-שמש** רבי יהודה הנשיא 6, נחל ניצנים 3 **ביתר** הר"ן 9 • **בני ברק** נחמיה 28, הרב כהנמן 62, הרב שך 8 (איצקוביץ') רבי עקיבא 68, אהרונוביץ 12, רבי עקיבא 152 • **חיפה** מיכאל 27 • **ירושלים** שאולזון 49 (הר נוף), חבקוק 2 (מאה שערים) **חדש!** ירמיהו 13 פינת שמגר
הפסגה 45 (בית וגן), בר אילן 4 • **מודיעין עילית** שד' יחזקאל 2 ברכפלד, חפץ חיים 7 קרית ספר • **נתיבות:** הרמב"ם 1 • **פתח תקווה:** רוטשילד 75 • **נתניה** ליבנבלום פינת הס 18





הרב נתנאל ניר שליט"א

לקרן. "בתכליתו של ראשון תחילת השני" כלומר שבסופו של הגלד הראשון מתחיל השני.

אכן, כאשר בוחנים את מבנה הקרניים של בני משפחת הפריים, ניתן לראות בקלות שהקרן איננה נראית כמבנה רציף אלא כבנויה מטבעות או חוליות המחוברות זו לזו. מבנה זה נובע מכך, שקצב גידול הקרן תלוי בתוספת חומר קרני (בעיקר קרטין הדומה לחומר הבונה את הציפורן), המופרש על ידי תאי העור הממוקמים בבסיס הקרן, והיא איננה אחידה במהלך השנה. בעונות של מחסור במזון או בזמנים שבעל החיים כמעט אינו ניזון, קצב הפרשת הקרן איטי יותר, דבר הבא לידי ביטוי ביצירת טבעת צרה מאד הנראית כעין הפסקה בגידול הקרן.

טבעות הגידול בקרניים מזכירות בעיקרון הבסיסי את טבעות הגידול של עצים, שבעזרתן ניתן לקבוע את גיל העץ או טבעות גידול בשיניון צבים. במחקרים של מיני פריים החיים בטבע עשויות טבעות הגידול לשמש לקביעת גיל הפרט. במידה מצומצמת משתמשים במספר הטבעות גם לקביעת גיל פרות, אך שיטה זו אינה יעילה בפרטים בוגרים.

לאור כך שהתפתחות הקרניים בכל משפחת הפריים דומה, ובכולם יש לקרן טבעות גידול, עולה השאלה במה מתייחדת קרן הפרה בהשוואה לקרניים אחרות הכשרות? בהשוואה בין תמונות קרני הפרה והיעל ניתן לראות שהגבולות בין טבעות הגידול ביעל ניכרים אף יותר מאשר בפרה, ואם כן מדוע קרן היעל אינה פסולה אף בדיעבד משום "שניים ושלושה שופרות". גם לקרני האיל, שהתקיעה בהן היא מצוה מן המובחר, טבעות גידול בולטות.

אכן, את ההסבר ניתן למצוא דווקא במסכת חולין [נט, א], שם מפרש רש"י: "כרוכות — גילדי גילדי קליפה על קליפה כעין קרני השור". בדומה לכך פירש גם בחולין [מו, ב] בדיני טריפות, שם אומרת הגמרא: "ואמר רבא: האי ריאה דקיימא גילדי גילדי, אוכמי אוכמי, חזותא חזותא — כשרה", ומפרש רש"י: "גילדי גילדי — קליפות קליפות קרושטי"ש בלעז (גלדים בעור אחרי פציעה) כעין מכות מלנ"ץ (פצעים)". ואכן רבינו חננאל בראש השנה מפרש בדומה לפירוש רש"י בחולין: "קרן של פרה כיון דהוא גילדי גילדי כשניים ושלושה שופרות זה בתוך זה נזדמן, והתורה אמרה שופר אחד לא שניים ושלושה שופרות".

מאחר שהמבנה השכבתי של קרן הפרה מאפשר לפצל אותה לרצועות דקות שבהן משתמשים לצרכים אמנותיים. כי הקרן בנויה מטור של טבעות גידול אך יחד עם זאת יש לה מבנה שכבתי. ושני פירושי רש"י אינם סותרים זה את זה אלא משלימים. במסכת חולין הוא משווה בין המונחים "כרוכות" ו"גילדי גילדי" ומתאר אותם כמבנה שכבתי ("קליפה על קליפה כעין קרני השור"), לעומת זאת במסכת ראש השנה



קרני שור האיצטדין — אפשר להכין מהן שופר, אך הוא אינו כשר



שופרות מכמה סוגים (צילום: פלאש־90)

"על ידי ההתנסות גיליתי שהעשיה בפועל גרמה לנו ללימוד הסוגיה בצורה מעמיקה הרבה יותר, וגילתה לנו פרטים שעד שמגיעים למעשה לא מבינים, לא יודעים ולא זוכרים. ההמחשה המרתקת גם חיברה את האנשים אל הלימוד ומשכה את ליבם. ויותר מכל השיטות לזכרון, החוויה פשוט חרטה את הפרטים ההלכתיים בתוכנו. הופתעתי מאד מהתגלית הזו"

נוספת הדגשה רלוונטית להלכות שופר והיא שהשכבות העליונות אינן מכסות לגמרי את השכבות שמתחתן ואינן חופפות "והוא כמין גלד מוסיף על גלד ראשון בתכליתו של ראשון תחילת השני" ולכן למרות שהמניח שופר בתוך שופר תקיעתו כשרה הרי שקרן פרה פסולה.

לסיכום: העובדה ששכבות קרן הפרה מתקלפות ונפרדות בקלות, מעניקה לכל אחת מהן מעמד של שופר עצמאי, ולכן לא ניתן לתקוע דרך כולן, שהרי הן אינן חופפות בפי השופר. בניגוד לקרן הפרה, חוליות קרני בני משפחת הפריים מאוחות זו בזו ואינן ניתנות להפרדה ולכן כולן יחד נחשבות שופר אחד.

מי כן כשר?

כעת נבוא לשופרות הכשרים: היעלים הן חיות בר הנזכרות 3 פעמים בתנ"ך, שם אנו מוצאים את היעל מטפס הרים, כמו שכתוב "ההרים הגבוהים ליעלים". יש בו עוצמה אדירה, הוא נמוך וקטן, שרירי ומוצק. הוא יכול



ללכת במצוקים שאנשים לא יכולים לחלום ללכת בהם. רגליו בנויות בצורה מעניינת, שכיום מטפסי ההרים למדו מרגליו איך לבנות לעצמם נעליים, כמו רגליהם העשויות פרסה ורגל מאד רך, כך גם בנו את נעליהם גומי מאד רך ושורה של מסמרים מתחת, ובכל פסיעה ננעץ בקרקע וננעל במקום.



ותקעתם בחצוצרות. החצוצרה העתיקה

היעל, אם נבחין בקרניו, הן פשוטות ויש-רות. אמנם זה מתעגל כלפי מעלה, אך לא הולך לצדדים כמו שופר האיל המוכר לנו. בצד החיצוני יש להם בליטות והיו שטענו שהבליטות מעידות על גילם, אבל זה ממש לא נכון אם כי זה קרוב להיות נכון. כדי לדעת את גילם יש למנות את מספר הגלדים שנמצא בחלק הפנימי שלו,



קרן האנטילופה — קודו, כשר, אבל של איל יותר מהודר. לשיטת הרמב"ם — אינו כשר



אוזנטי

דף ליום, כל יום:

מתחילים ללמוד בתשרי ועורכים סיום כבר בחשפ"ב!

בפרוס השנה החדשה תקבלו הזדמנות להעפיל לפסגות חדשות:
עם ספרי תנ"ך מבואר 'דף ליום' ומשניות מבוארות 'דף ליום',
בחלוקה ללימוד יומי למשך שנה, קנייני הנצח קרובים מתמיד

ביאור משולב בהיר | 10 דקות לימוד ביום | סיום בתוך שנה

חגיגות העשור
ספרי אור החיים
מרכז הספר היהודי הגדול בעולם
ISRAEL | U.S.A | EUROPE

להשיג בכל חנויות הספרים המובחרות | הפצה ראשית ספרי אור החיים | להזמנות מסחריות: 0527686318

אלעד רבי יהודה הנשיא 94 • **אשדוד** רבי יהודה הנשיא 8, רבי אליעזר בן הורקנוס 8 • **בית-שמש** רבי יהודה הנשיא 6, נחל ניצנים 3 **ביתר** הר"ן 9 • **בני ברק** נחמיה 28, הרב כהנמן 62, הרב שך 8 (איצקוביץ') רבי עקיבא 68, אהרונוביץ 12, רבי עקיבא 152 • **חיפה** מיכאל 27 • **ירושלים** שאולזון 49 (הר נוף), חבקוק 2 (מאה שערים) **החשיבה** 13 פינת שמגר הפסגה 45 (בית וגן), בר אילן 4 • **מודיעין עילית** שד' יחזקאל 2 ברכפלד, חפץ חיים 7 קרית ספר • **נתיבות:** הרמב"ם 1 • **פתח תקווה:** רוטשילד 75 • **נתניה** לילינבלום פינת הס 18



כאמור למעלה שזה מתרחש בעקבות אי תזונה בתקופות מסוימות, ואלו השקעים שקובעים את גיל היעל.

כיום תופעת היעלים בארץ ישראל צוברת תאוצה, והיא איננה נחשבת לבעל חי בסכנת הכחדה כמו הצבאים, שכן היא נמצאת במקומות גבוהים שלא מפריעים לאף אחד, לא לחקלאות ולא לכבישים. לפני כעשרים שנה הביאו ממדבר יהודה לאיזור נחל יהודיה שברמת גולן 4 יעלים, וכיום הם מונים למעלה מ־100 פריטים ברמת הגולן. מלחמת היעלים בקרניהם, ווזהי תופעה מרתקת. היעל המנצח הוא מי שמצליח לכופף את השני.

מה שמעניין, שבתימן היו מקומות שהידרו לתקוע דווקא בשל יעלים, וזה מאד תמוה, שכן התימנים כידוע נהגו ברוב ההלכות כפסקי הרמב״ם, ורבינו הרמב״ם פוסק שכל השופרות פסולים חוץ משל איל כפוף, ואילו כל שאר השופרות מקרני צבאים או יעלים, או אנטילופה שבדרום אפריקה — פסולים.

התשובה היא פשוטה: כאשר הגיעו תימנים לארץ וראו את שופרות האיל, הם לא הבינו מה הם רואים, שכן באיזורם לאיל היו קרניים כל כך קטנות ומצומקות, שלא היה ניתן לעשות מהן שופרות, ועל כן השתמשו בקרניים של יעלים למצוה, או של אנטילופה — זהו השופר המסולסל הידוע של יהדות תימן.

במה תוקעין? — בשופר של איל

כעת נגיע לקרן שעבורה הגענו, היא קרן איל. איל זה מלשון כח, ״הייתי כגבר אין איל״, או ״את אילי הארץ לקח״. מי שראה מלחמת אילים, יודע שאין כדוגמתה. הם עומדים אחד מאחורי השני, כל אחד משקל של 100 פלוס, כאלה ענקיים, הולכים אחורה ופתאום פיצוץ עז. שתי הקרקפות מתנגשות אחת בשניה, כשהקרניים מגינות עליהם מהפגיעה בראש. ״מגפחין אהדדי״. הקרניים שלהם בנויות כמו קסדה על הראש, שמצד אחד מגינה עליהם ומצד שני מכה בעוז ביריב ממול.

קרני האיל זהו השופר המהודר, גם השולחן ערוך, שהכשיר את כל סוגי היעלים והצבאים, כותב שזה רק בדיעבד אבל לכתחילה יש להשתמש בקרן האיל.

קרני האיל עשויות משני חלקים, העצם — והגילדי, השכבה העליונה. מהקרן אי אפשר לעשות שופר, ואם אנחנו עושים מזה שופר — זה פסול לתקיעת שופר. בהמה זו נקראה גם בשם ״זכרים״ כפי שאנו מוצאים במשנה [ראש השנה, פ״ג מ״ה] ״... רבי יהודה אומר בראש השנה תוקעין בשל זכרים וביובלות בשל יעלים״. קרניהם של האילים מפותלות כדברי המשנה [שם, מ״ד] ״בתעניות בשל זכרים כפופין ופיהן מצופה כסף וכו׳״.

אומנות רבה יש בעשיית השופר, תחילה כאמור יש לייבש את השופר, וכך במכה אחת יוצא העצם מתוכה, לא משנה איזה גודל שיהיה — הקרן יוצא בשלמות. לאחר מכן, היו אומני שופרות שהלכו ללמוד מחצוצרות ומכלי נגינה אחרים, לעשות פיה נוחה שכל האוויר יכנס אל תוכה.

הכרת ההבדלים בין קרני הפריים והאיילים תאפשר לנו להבין את דברי הרשב״א (ראש השנה, כו ע״א): ״מתני׳ כל



הראם הלבן



בית מלאכה לייצור שופרות (צילום: פלאש־90)

טבעות הגידול בקרניים מזכירות בעיקרון הבסיסי את טבעות הגידול של עצים, שבעזרתן ניתן לקבוע את גיל העץ או טבעות גידול בשריון צבים. במחקרים של מיני פריים החיים בטבע עשויות טבעות הגידול לשמש לקביעת גיל הפרט. במידה מצומצמת משתמשים במספר הטבעות גם לקביעת גיל פרות, אך שיטה זו אינה יעילה בפרטים בוגרים

השופרות כשרין חוץ משל פרה מפני שהוא קרן. פי׳ כל השופרות החלולין, אבל השאר שאינן חלולין כגון של ראם ושל שאר החיות כקרני הצבי ודומיהן לא איצטריך ליה למעוטי, דפשיטא דלאו שופר נינהו אלא אותן שהן חלולים מלשון שפופרת, ותדע דהא קדחו בזכרותו נמי אי לאו דמין במינו אינו חוצץ הוה פסלינן ליה וזכרותו נמי ודאי אי אפקיה לבר וקדחו ותקע בו לא יצא דלאו שופר הוא״.

האיל נלקח כזכר לעקידת יצחק, והוא נקרא גם ״זכר כפוף״ ולהלכה השופר העשוי ממנו הוא מצוה מן המובחר בניגוד למיני פריים אחרים. מפרש תוספות (ראש השנה, טז ע״א): ״בשופר של איל — בפרק ראוהו ב״ד תנן דרבי יוסי מכשיר אף בשל פרה, אבל קיימא לן כרבי יהודה דתוקעין בשל אילים כפופים כדפסקינן התם בגמרא [דף כו, ב]״.

הקרניים להלכה

את סוגי הקרניים ניתן לחלק באופן כללי לכאלה הפסולות אף בדיעבד ולכאלה הכשורות ברמות שונות. יש הכשרות בדיעבד, יש הכשרות לכתחילה ויש שהן מצוה מן המובחר. פוסק הטור (או״ח, תקפ״ו א׳):

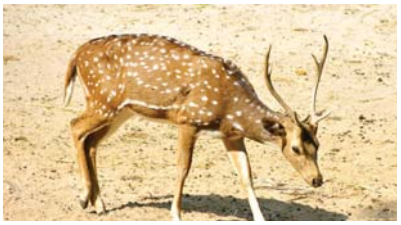
״נמצא שיש בו (בשופר) ג׳ חילוקים: של פרה פסול אפילו בדיעבד וכ׳ הרמב״ן וה״ה בקרני רוב החיות שהם עצם אחד (הכוונה לאיילים) ואין שמם בלשון הקודש שופר. שאין נקרא שופר אלא מקרניים החלולים שיש להם זכרות בפנים ונקלף גלדן מן הזכרות, כגון של כבשים ואילים ועזים אבל רוב החיות הן עצם אחד ופסולים כמו של פרה. וכל שאר מינין כגון יעל ועזים כשרים בדיעבד אפילו הם פשוטים, ולכתחילה בעינן שיהא כפוף ואפילו בשל עזים ומ״מ מצוה מן המובחר לחזור אחר של איל לזכור עקידת יצחק. והרמב״ם ז״ל כתב כל השופרות פסולים חוץ מקרן הכבשים והכל תפשו עליו בזה״.

וכן נפסק בשו״ע (או״ח, תקפ״ו סימן א׳): ״שופר של ראש השנה מצותו בשל איל וכפוף, ובדיעבד כל השופרות כשרים בין פשוטים בין כפופים, ומצוה בכפופים יותר מבפשוטים. ושל פרה פסול בכל גוונא וכן קרני רוב החיות שהם עצם אחד ואין להם מבפנים זכרות פסולים״.

מנהגי ישראל

בינתיים הבאנו את מנהג תימן, שהם לוקחים את קרן האנטילופה (הקודו) המסולסלת, וכך גם נהגו הקוצ׳ינים מהודו ובאתיופיה. אך עוד מנהגים יש בדבר, כמו למשל השופר המרוקאי — הנראה כמו נון סופית או ו׳, וכך גם במזרח אירופה יצרו כאלו שופרות בעבר, שהיה שופר קומפקטי ונוח להסתרה, וכך יכלו להעלים מהשלטונות בזמן האינקוויזיציה. כיום גם בחב״ד יש שנוהגים לתקוע בשופר ישר.

הסלוניקאים והאיטלקים, כל אלה ממדינות הבלקן, תוקעים בקרן של תיש או עז, אף על פי שהם יודעים שזה בדיעבד ולא לכתחילה. יתכן שהסיבה לכך, שזה מה שהיה מצוי באיזורם, אולם רוב קהילות ישראל נהגו בשופר של איל, שהוא המהודר לכולי עלמא.



האיל — קרניו אינן כשרות לשופר